

TA'LIM JARAYONIDA MENTORLIK FAOLIYATINING PEDAGOGIK ASOSLARI

Manonova Maftuna Dilshod qizi

Axborot texnologiyalar va menejment universiteti magistranti

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqot ta'lim jarayonida mentorlik faoliyatining pedagogik asoslarini o'rganish va uning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sirini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda mentorlik faoliyatining o'quvchilarga bo'lgan ijobiy ta'siri, o'qituvchining pedagogik yondashuvi, shaxsiy yondashuvning ahamiyati va emotsional intellektni rivojlantirishning o'quvchilarning motivatsiyasiga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mentorlik faqat ilmiy yutuqlarni oshirish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning hissiy rivojlanishi, shaxsiy o'sishi va ijtimoiy moslashuviga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot metodlari sifatida anketalar, intervyular, kuzatish va eksperimentlar ishlatildi. Natijalar o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatlarini oshirish va ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun mentorlik faoliyatini yanada samarali tashkil etish zarurligini ko'rsatmoqda.*

Kalit so'zlar: *ta'lim jarayoni, mentorlik, pedagogik asoslar, shaxsiy rivojlanish, o'quvchilar, motivatsiya, emotsional intellekt, yondashuv, o'qituvchilar, ta'lim tizimi.*

Аннотация. *Данное исследование направлено на изучение педагогических основ деятельности наставничества в образовательном процессе и выявление его влияния на личностное развитие учащихся. В исследовании рассматривается положительное воздействие деятельности наставника на учеников, педагогический подход учителя, важность индивидуального подхода и влияние развития эмоционального интеллекта на мотивацию учащихся. Результаты исследования показывают, что наставничество не ограничивается только повышением научных достижений, но также оказывает большое влияние на эмоциональное развитие учащихся, их личностный рост и социальную адаптацию. В качестве методов исследования использовались анкеты, интервью, наблюдения и эксперименты. Результаты исследования подтверждают необходимость более эффективной организации*

деятельности наставничества для повышения успехов учащихся в обучении и поддержания их личностного развития.

Ключевые слова: образовательный процесс, наставничество, педагогические основы, личностное развитие, учащиеся, мотивация, эмоциональный интеллект, подход, учителя, образовательная система.

Annotation. This study is aimed at exploring the pedagogical foundations of mentoring activities in the educational process and determining its impact on the personal development of students. The research examines the positive influence of mentoring on students, the teacher's pedagogical approach, the importance of individual attention, and the effect of developing emotional intelligence on students' motivation. The results of the study show that mentoring not only enhances academic achievements but also has a significant impact on students' emotional development, personal growth, and social adaptation. The research methods used included surveys, interviews, observations, and experiments. The findings indicate the need for more effective organization of mentoring activities to enhance students' academic success and support their personal development.

Keywords: educational process, mentoring, pedagogical foundations, personal development, students, motivation, emotional intelligence, approach, teachers, education system.

Kirish. Mentorlik faoliyati ta'lim tizimida muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarni faqat bilim bilan ta'minlash emas, balki ularning ruhiy, axloqiy va shaxsiy rivojlanishiga ham hissa qo'shish ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. Bu jarayonda mentorlik asosiy yordamchi mexanizm sifatida o'zini namoyon qiladi. Mentorlik ta'limda o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularga maslahatlar berish, qo'llab-quvvatlash va maqsadga erishishda yordam berish jarayonini anglatadi. Mentorlik so'zi yunon tilidan kelib chiqqan bo'lib, "mentoris" so'zi "oqil, dono maslahatchi" ma'nosini anglatadi. Pedagogikada mentorlik - bu yosh o'qituvchi yoki talabalarni o'z bilimlari, tajribalari va ko'nikmalari bilan qo'llab-quvvatlash, ularga o'rnak bo'lish va shaxsiy rivojlanishda yordam berish jarayonidir. Mentorlik faoliyati nafaqat o'qituvchining o'quvchilarga nisbatan yondashuvi, balki ularning umumiy taraqqiyotiga xizmat qiladi [1].

Mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Shaxsiy yondashuv. Mentorlikda har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari inobatga olinadi. Mentor o'quvchining individual xususiyatlariga mos tarzda pedagogik yondashuvni ishlab chiqadi. Bu o'quvchining qobiliyatlarini o'stirish, rivojlanishiga yordam berish va uning shaxsiy salohiyatini to'liq ochib berishga yordam beradi.

2. O'rnak ko'rsatish. Mentorlikda o'qituvchining o'zining shaxsiy tajribasi va muvaffaqiyatlari o'quvchilarga o'rnak bo'ladi. Mentor o'zining ishiga nisbatan jiddiy yondashuvini ko'rsatish orqali o'quvchilarga hayotda qanday muvaffaqiyatlarga erishish mumkinligini o'rgatadi.

3. Hissiy va psixologik qo'llab-quvvatlash. O'quvchilarga nafaqat ilmiy, balki hissiy va psixologik qo'llab-quvvatlash ham zarur. Mentor o'quvchining ichki dunyosini tushunishga, uning muammolarini hal etishga yordam beradi va o'quvchining o'zini ishongan holda rivojlanishiga hissa qo'shadi.

4. Maqsadga erishish va rejalashtirish. Mentorlik faqat maslahat berish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchining kelajakdagi maqsadlariga erishishi uchun aniq yo'l-yo'riq ko'rsatish, maqsadlarni belgilash va rejalashtirishni o'rgatish hamda doimiy ravishda o'quvchining o'sishini kuzatish kabi faoliyatlarni o'z ichiga oladi.

5. O'qituvchining va mentorning mas'uliyati. Mentorlik jarayonida mentorning mas'uliyati juda katta. U o'quvchining bilim olish jarayonini boshqarish, uning o'sishiga turtki berish va natijaga erishishda yordam ko'rsatadi. Shuningdek, mentor o'quvchiga boshqaruv, hamkorlik va jamoada ishlash ko'nikmalarini ham o'rgatadi.

Mentorlik faoliyati nafaqat o'qituvchilarni, balki ta'lim tizimining barcha tarkibiy qismlarini, ya'ni o'quvchilar, ota-onalar va boshqa pedagogik xodimlarni ham o'zaro integratsiya qilishga imkon beradi. Bu jarayon ta'lim tizimining yaxlitligi va samaradorligini ta'minlaydi. Mentorlik orqali o'quvchilar o'zlariga kerakli bilimlar va ko'nikmalarni nafaqat o'qituvchidan, balki uning atrofidagi jamiyatdan ham olishadi [2]. Ta'lim jarayonida mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari o'quvchilarni nafaqat bilim bilan ta'minlash, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Mentorlik orqali o'quvchilar o'zlarini to'liq anglab yetishadi, maqsadlariga erishishda ishonch hosil qiladilar va o'zlarining shaxsiy

potentsiallarini ochib berishadi. Bu pedagogik jarayon ta'limning samaradorligini oshiradi va yosh avlodni hayotga tayyorlashda muhim vosita hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogikada mentorlik faoliyatining o'rni haqida ko'plab ilmiy ishlar mavjud. Mentorlik faqat o'qituvchining o'quvchiga bilim berish faoliyati emas, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, uning ruhiy va emotsional holatini hisobga olishni ham o'z ichiga oladi. Mentorlik faoliyati ta'lim tizimida o'quvchilarga maqsadga erishishda yo'l ko'rsatib, ularni yangi bilimlar olishga, o'z imkoniyatlarini ochib berishga yordam beradi. Ushbu tahlilda, adabiyotlar asosida mentorlik faoliyatining pedagogik jihatlari, uning ta'lim tizimiga qo'shgan hissalar va o'qituvchilar uchun ahamiyati ko'rib chiqiladi. Mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari ko'plab ilmiy tadqiqotlarda muhokama qilingan. O'zbekiston pedagogikasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar (Rahimov, 2015) shuni ko'rsatadiki, mentorlik tizimi o'quvchilarning shaxsiy va ilmiy rivojlanishiga katta yordam beradi. Rahimov (2015) o'zining ishida mentorlikni "o'quvchining o'sishi va rivojlanishi uchun muhim bo'lgan pedagogik jarayon" deb ta'riflaydi. Uning fikriga ko'ra, mentorlik o'quvchilarga nafaqat ilmiy, balki ma'naviy va shaxsiy rivojlanishda ham yordam beradi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi [3].

Mentorlik faoliyati o'qituvchining shaxsiy salohiyati bilan bevosita bog'liqdir. O'qituvchi mentor sifatida o'zining tajribasini, bilimlarini va ko'nikmalarini o'quvchiga o'rgatadi. Mentorlik jarayonida o'qituvchining emotsional intellekti, shaxsiy tajribasi, pedagogik yondashuvlari va muammolarni hal qilishdagi malakasi muhim rol o'ynaydi (Yusufov, 2017). Yusufov (2017) o'z tadqiqotlarida mentorlik jarayonida o'qituvchining psixologik yondashuvi o'quvchilarning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zarur deb ta'kidlaydi. Shuningdek, u mentorlikning o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro ishonchga asoslangan munosabatlarni o'rnatish orqali ta'lim jarayonini samarali amalga oshirishga yordam berishini qayd etdi [4,5].

Mentorlik faoliyatida shaxsiy yondashuv va psixologik qo'llab-quvvatlashning o'rni alohida ta'kidlanadi. Mentor o'quvchining ehtiyojlarini aniqlash va unga mos yondashuvni ishlab chiqish orqali samarali ta'lim jarayonini tashkil etishi mumkin. Shaxsiy yondashuvning pedagogik jihatlari haqida "Shaxsiy yondashuv – bu o'quvchining individual ehtiyojlari, imkoniyatlari va xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishdir" (Abduqodirov, 2018) degan fikrda Abduqodirov (2018) to'xtalgan. Uning ta'kidlashicha, shaxsiy yondashuv nafaqat

bilim berishga, balki o'quvchining psixologik holatini tushunishga, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga ham qaratilgan bo'lishi kerak [6].

Mentorlik jarayoni o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mentorlik o'quvchilarning o'zlarini anglashiga, ularning o'z imkoniyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Alimov (2016) o'zining ishida mentorlikning o'quvchilarning intellektual va emotsional rivojlanishiga bo'lgan ta'sirini ko'rib chiqadi. U mentorlikni "o'quvchining ichki salohiyatini ochish va uni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon" deb ta'riflaydi. Alimovning fikriga ko'ra, mentorlik nafaqat bilim, balki o'quvchining ijtimoiy, shaxsiy va emosional rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi [7].

Adabiyotlarni tahlil qilish orqali mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari, uning o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi aloqalarni qanday kuchaytirishi, o'quvchilarni faqat ilmiy jihatdan emas, balki shaxsiy jihatdan rivojlantirishga qanday yordam berishi haqida ko'plab qimmatli ma'lumotlarga ega bo'ldik. O'zbek pedagogikasida mentorlik tizimining rivojlanishi va samarali qo'llanilishi ta'lim jarayonini yanada samarali va maqsadga muvofiq qilishga yordam beradi. Shuningdek, mentorlik ta'lim tizimining turli darajalarida, xususan, o'rta maxsus va oliy ta'limda keng qo'llanilishi lozim. U nafaqat o'quvchilarga ilmiy yordam berish, balki ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot Muhokamasi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida mentorlik faoliyatining pedagogik asoslarini tahlil qilish va uning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishdan iborat bo'ldi. Tadqiqot davomida olingan natijalar va kuzatishlar asosida mentorlik faoliyatining ta'lim tizimiga qo'shgan hissalari va uning pedagogik jihatlari haqida muhokama qilish lozim. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mentorlik faoliyati o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning o'zini anglash, motivatsiya va ijtimoiy moslashuv darajasi mentorlar tomonidan amalga oshirilgan yondashuvlarga bevosita bog'liq. O'quvchilarning aksariyati mentorlaridan olingan maslahatlar va ko'rsatmalar orqali o'zlarini yanada ishonchliroq his qilishgan va o'qish jarayoniga bo'lgan motivatsiyalari kuchaygan. Bu, o'z navbatida, ularning akademik yutuqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, o'quvchilarning hissiy rivojlanishi va psixologik holati ham mentorlik faoliyati orqali ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatgan. Bu natijalar o'qituvchilar va pedagogik xodimlarning o'quvchilarni faqat

ilmiy yutuqlar bilan cheklanmasdan, ularning hissiy va psixologik holatini ham hisobga olishlari kerakligini ko'rsatadi. Rahimov (2015) va Yusufov (2017) tomonidan ta'kidlanganidek, mentorlik faqat o'quvchiga bilim berish emas, balki uning shaxsiy va ruhiy rivojlanishiga yordam berish jarayonidir.

Mentorlik faoliyatining samaradorligi shaxsiy yondashuvga bog'liq ekanligi kuzatildi. Tadqiqotda qatnashgan mentorlar o'quvchilarga individual yondashuvni qo'llab, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga harakat qilishdi. O'quvchilarga moslashtirilgan yondashuv orqali ularga bilimlarni yaxshiroq o'zlashtirish, motivatsiyani oshirish va o'z salohiyatlarini to'liq amalga oshirish imkoniyatlari yaratildi. Bu holat Abduqodirov (2018) tomonidan ta'kidlangan shaxsiy yondashuvning muhimligini tasdiqlaydi. Uning fikriga ko'ra, o'quvchilarning individual ehtiyojlari va xususiyatlariga asoslangan pedagogik yondashuvlar ularning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shaxsiy yondashuvning nafaqat akademik muvaffaqiyatni, balki o'quvchining ijtimoiy va hissiy rivojlanishini ham mustahkamlashga yordam berishini ko'rsatdi. Mentorlik faoliyatining samaradorligini ta'minlashda o'qituvchining pedagogik malakalari va tajribasi muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlari va metodik uslublari o'quvchilarga ta'sir ko'rsatishda katta ahamiyat kasb etdi. O'qituvchilar mentor sifatida o'z bilimlarini va tajribalarini o'quvchilarga yetkazishda, ularga maslahatlarga va qo'llab-quvvatlashga tayyor bo'lishlari zarur. Yusufov (2017) va Alimov (2016) tomonidan ilgari aytilganidek, o'qituvchining psixologik yondashuvi va emotsional intellekti o'quvchilar bilan samarali aloqalar o'rnatish uchun zarurdir. Tadqiqotda shuningdek, o'qituvchilarning emotsional intellekti yuqori bo'lgan mentorlar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularni o'rganishga undashda muvaffaqiyatli bo'lishgan.

Tadqiqotda mentorlik faoliyatining ta'lim tizimiga qo'shgan hissalar ko'rib chiqildi. Mentorlik tizimi o'quvchilarga nafaqat ilmiy bilimlar, balki hayotiy ko'nikmalarni ham o'rgatishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mentorlik nafaqat o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi, balki ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi. Mentorlar o'quvchilarga o'z imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishda yordam berish orqali ta'limning umumiy sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Alimov (2016) tomonidan ta'kidlanganidek, mentorlikning ta'lim jarayoniga ta'siri faqat o'quvchilarni ilmiy jihatdan

rivojlantirish bilan cheklanmaydi, balki ularning ijtimoiy, psixologik va shaxsiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotda olingan natijalar mentorlikning ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida ishlashini va uni yanada samarali qilishda asosiy rol o'ynashini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari, uning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga bo'lgan ta'siri va ta'lim tizimining samaradorligini oshirishdagi o'rni haqida muhim xulosalar chiqardi. Mentorlik tizimi o'quvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilash, ularning motivatsiyasini oshirish, shaxsiy va hissiy rivojlanishiga hissa qo'shish imkoniyatlarini yaratadi. Bundan tashqari, mentorlik nafaqat o'qituvchining pedagogik salohiyatini, balki ta'lim tizimining sifatini oshirishga ham yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimida mentorlik faoliyatining samarali qo'llanilishi o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini oshiradi. Shuningdek, tadqiqotda o'qituvchilar va pedagogik xodimlarning mentorlik faoliyatini yaxshilashlari zarurligi ta'kidlandi. O'qituvchilarga turli metodik yondashuvlar va pedagogik usullarni qo'llash, shuningdek, psixologik yondashuvlar orqali o'quvchilarga yanada samarali yordam ko'rsatish imkoniyati yaratilishi kerak [8].

Ushbu tadqiqot, ta'lim tizimida mentorlik faoliyatining ahamiyatini oshirish va uni yanada samarali tarzda qo'llash uchun zarur bo'lgan pedagogik tavsiyalarni ishlab chiqish va amaliyotda joriy etish uchun muhim poydevor yaratdi. Ta'lim tizimida mentorlik faoliyatini rivojlantirish o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga katta hissa qo'shishi, ta'lim jarayonining sifatini oshirishi va ta'limni yanada samarali qilishga yordam beradi.

Xulosa. Ushbu tadqiqotda ta'lim jarayonida mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari va uning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri chuqur o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mentorlik faqat bilim berish jarayoni bilan cheklanmay, o'quvchilarning shaxsiy va hissiy rivojlanishiga, ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mentorlar o'quvchilarga individual yondashuvni qo'llab, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash orqali, o'zlariga ishonch hosil qilishlari va o'qishga bo'lgan motivatsiyalarini oshirishlari mumkin. Shaxsiy yondashuv, o'qituvchining pedagogik salohiyati va emotsional intellekti o'quvchilarning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qilishi, mentorlik jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lishi aniqlandi. Mentorlik tizimi o'quvchilarni nafaqat

akademik yutuqlarni erishish, balki ularning shaxsiy va ruhiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahimov, A. (2015). *Ta'limda mentorlik faoliyatining pedagogik asoslari*. Tashkent: O'zbekiston pedagogika akademiyasi.
2. Yusufov, J. (2017). *O'qituvchining psixologik yondashuvi va mentorlik*. Samarkand: SamDPI.
3. Abduqodirov, M. (2018). *Shaxsiy yondashuv va ta'lim tizimi*. Tashkent: Fan va texnologiyalar.
4. Alimov, F. (2016). *Mentorlik va shaxsiy rivojlanish*. Bukhara: BuxDU.
5. Xodjayev, D. (2019). *Ta'lim tizimida mentorlik tizimining o'rni*. Tashkent: O'zbekistan xalqaro islom universiteti nashriyoti.
6. Karimov, K. (2018). *Mentorlik va ta'lim jarayonida o'qituvchining roli*. Tashkent: O'zbekiston pedagogika akademiyasi.
7. O'tmishboyev, B. (2017). *Pedagogik psixologiya va ta'limda mentorlik*. Fergana: Fergana pedagogika instituti.
8. Nurmatov, Sh. (2020). *Ta'limda emotsional intellekt va mentorlik*. Nukus: Qoraqalpoq davlat universiteti nashriyoti.